

Social Cohesion and Development

Vol 5, No 2 (2010)

The consequences of low status work upon immigrants' work organization: The case of Bangladeshis in Athens

Θεόδωρος Φούσκας

doi: [10.12681/scad.8930](https://doi.org/10.12681/scad.8930)

Copyright © 2016, Μαρία Δούκα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Φούσκας Θ. (2016). The consequences of low status work upon immigrants' work organization: The case of Bangladeshis in Athens. *Social Cohesion and Development*, 5(2), 113–127. <https://doi.org/10.12681/scad.8930>

Οι επιπτώσεις της χαμηλού κύρους εργασίας στην εργασιακή οργάνωση των μεταναστών: Η περίπτωση των Μπανγκλαντεσιανών στην Αθήνα

Θεόδωρος Φούσκας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

The consequences of low status work upon immigrants' work organization: The case of Bangladeshis in Athens

Theodoros Fouskas, Panteion University

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο εξετάζει τις επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών σε χαμηλού κύρους εργασίες στην οργάνωση, αντιπροσώπευση και συμμετοχή τους σε μεταναστευτικές συλλογικότητες που αναδύονται από την εργασία. Η μικρο-κοινωνιολογική ανάλυση επικεντρώνεται στην περίπτωση των μεταναστών από το Μπανγκλαντές στην Αθήνα και πως το πλαίσιο εργασίας και απασχολήσής τους επιδρά στη συμμετοχή τους στον μεταναστευτικό εργασιακό σύλλογο «Ένω-ση Εργαζομένων Μεταναστών Μπανγκλαντές Ελλάδος» καθώς και στα ελληνικά συνδικάτα. Η πλειονότητα των Μπανγκλαντεσιανών φαίνεται να μην αποκτά ιδιότητα μέλους στον εργασιακό σύλλογό τους και να μην διεκδικεί τα εργασιακά δικαιώματά της. Αντιθέτως, οι μετανάστες αναπτύσσουν ατομικιστικές συμπεριφορές, στηρίζονται σε άτυπα δευτερογενή δίκτυα για αναζήτηση αλληλεγγύης ενώ υιοθετούν εναλλακτικές λύσεις επιβίωσης και προστασίας.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Χαμηλού κύρους εργασία, εργασιακοί σύλλογοι μεταναστών, Μπανγκλαντεσιανοί, αντιπροσώπευση, αποσυλλογικοποίηση

ABSTRACT

The article examines the repercussions of work and employment in low status jobs upon the organization, representation and participation of immigrants in collectivities which emerge from work. The micro-sociological analysis focuses on the case of Bangladeshi immigrants in Athens and the extent to which their work and employment affects their participation in the immigrant work association "Bangladeshi Immigrant Workers' Union of Greece" and Greek trade unions. The majority of Bangladeshis appear to deny membership of their work association and avoid claiming their work rights. On the contrary, immigrants develop individualistic behaviours, rely on informal secondary networks in search of solidarity and adopt alternative strategies of survival and protection.

KEY WORDS: Low status work, immigrant work associations, Bangladeshis, representation, de-collectivization

1. Το Πρόβλημα

Οι μετανάστες και οι μετανάστριες αποτελούν έναν «αδικημένο πληθυσμό». Αυτός ο πληθυσμός δεν έχει κανένα πολιτικό ή κοινωνικό δικαίωμα. Επιπλέον, αποκλείεται και στερείται ευκαιριών

να δημιουργήσει σταθερές σχέσεις με τυπικές μορφές εργασίας και απασχόλησης. Η εργασία και η απασχόληση των μεταναστών διαμορφώνεται στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, της ευελιξίας και πολιτιστικής ανακατασκευής (Ψημμένος, 2006). Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν τα προβλήματα της αποξένωσης, του αποκλεισμού, των διακρίσεων και της ανισότητας σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας υποδοχής: εργασία, στέγαση, υγεία και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση, πολιτική, εργασιακά και νομικά δικαιώματά τους, της ελεύθερης μετακίνησής και της αναγνώρισης της ιδιότητάς τους (σε περιπτώσεις προσφύγων) ακόμα και για ανθρωπιστικούς λόγους (Κασιμάτη, 1992; Μαγγανάς και Καρατζά, 2002; Ρομπόλης, 2007; Σακελλαρόπουλος, 2006; Οικονόμου και Φερώνας, 2006; Ψημμένος και Σκαμνάκης, 2008). Τα παραπάνω διαμορφώνονται στα πλαίσια ενός παγκόσμιου συστήματος εργασίας που αναζητά ένα ανειδίκευτο φθινό εργατικό δυναμικό για καλλιέργειες, βιομηχανίες, βιοτεχνίες, κατασκευές και προσωπικές υπηρεσίες. Ένα τέτοιο εργατικό δυναμικό, που θα είναι προσωρινό, το κόστος αναπαραγωγής του είναι σχετικά μειωμένο (Ψημμένος, 1999, 2006), και δεν θα διεκδικήσει τα κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα του γηγενούς εργατικού δυναμικού.

Η έλλειψη σταθερών μορφών συνθηκών εργασίας και απασχόλησης που εξασφάλιζαν την συλλογικότητα, η εμφάνιση μιας νέας μεταναστευτικής πολιτικής, που αναδύεται από την ανεπίσημη και παράνομη μετανάστευση καθώς και οι συνθήκες και η κατάσταση των χωρών προέλευσης των μεταναστών που βρίσκονται κάτω από οικονομική, πολιτική και διοικητική διάλυση προκαλούν «αναταράξεις» δημιουργώντας ένα νέο «χάρτη» κοινωνικών και εργασιακών ταυτοτήτων. Παράγοντες όπως τα χαρακτηριστικά της εργασίας των μεταναστών, η μαύρη οικονομία (Bromley and Gerry, 1979; Sassen, 1996; Cohen, 1997), οι αλλαγές στην εργασιακή οργάνωση, στην παραγωγή καθώς και στις αξίες (Σπιριδάκης, 2010) στα πλαίσια των βιομηχανικών κοινωνιών επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις στην απασχόληση και την συλλογική οργάνωση των μεταναστών (Moya, 2005; Rex, Joly and Wilpert, 1979). Επιπλέον, δεν υπάρχουν κυβερνητικές μορφές κοινωνικής προστασίας (Ψημμένος και Σκαμνάκης, 2008) στην χώρα υποδοχής και οικονομικές μορφές δραστηριότητας που να υποστηρίζουν, την ταυτότητα του μετανάστη με την εθνικότητα και με την χώρα υποδοχής.

Η εργασία και η απασχόληση των μεταναστών περιορίζεται αποκλειστικά σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα και εργασίες που υπάγονται στο μετασχηματισμό της αγοράς εργασίας με έμφαση σε κάθε δυνατή μορφή υπηρεσίας (χειρωνακτικές εργασίες, κατασκευές, βιοτεχνίες, οικιακή εργασία, καθαρισμός, φροντίδα, πλανόδιο εμπόριο, βιομηχανία του sex κ.ά.). Εμφανίζονται, νέες μορφές εργασίας που προϋποθέτουν την προσαρμοστικότητα του εργαζόμενου στις εξατομικευμένες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και των εργοδοτών (Ψημμένος, 2006). Οι μετανάστες απασχολούνται δίχως εργασιακά δικαιώματα όντας αποκομμένοι τόσο από το αντικείμενο της εργασίας τους όσο και από συλλογικότητες και σχέσεις με συμπατριώτες τους στο χώρο εργασίας. Δηλαδή, η εργασία τους χαρακτηρίζεται από την αποσυλλογικοποίηση (Ψημμένος, 1999). Ταυτόχρονα, η ασταθής νομική κατάσταση των περισσότερων, τα απομονωμένα εργασιακά περιβάλλοντα και η έλλειψη ελεύθερου χρόνου, ωθούν τους μετανάστες σε παραίτηση από εργασιακές διεκδικήσεις και στην υιοθέτηση ατομικιστικών αντιλήψεων και πρακτικών (Sennet, 1997; Φούσκας, 2009).

Η αποσυλλογικοποίηση διαμορφώνεται στο πλαίσιο των χαμηλού κύρους εργασιών, οι οποίες απομονώνουν τους μετανάστες στην χώρα υποδοχής από συμπατριώτες συναδέλφους και τους αποκόπτουν από κοινοτικά και οικογενειακά δίκτυα (Φούσκας, 2009). Οι κοινωνίες υποδοχής και η αγοράς εργασίας στις οποίες εισέρχονται οι μετανάστες, όπως είναι η ελληνική, χαρακτηρίζονται από την ευελιξία, την μη-ειδίκευση, την προσαρμοστικότητα, την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών, την αστάθεια και την αδιάκοπη μεταβολή στο κοινωνικό και εργασιακό πλαίσιο του ατόμου, κατακερματίζοντας τις όποιες προσπάθειες διαμόρφωσης συλλογικοτήτων. Αυτά τα δίκτυα κοινωνικής προστασίας που στήριζαν τους μετανάστες στην κοινωνία-κοινότητα προέλευσης πριν

μεταναστεύσουν εκλείπουν στην χώρα υποδοχής με αποτέλεσμα οι μετανάστες να καθίστανται ευάλωτοι στη χαμηλού κύρους απασχόληση, την απώλεια διεκδικήσεων και δικαιωμάτων και σε σκληρές συνθήκες εργασίας.

Η διεθνής βιβλιογραφία για τους Μπανγκλαντεσιανούς είναι σχετικά περιορισμένη. Εντούτοις λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς μελέτες¹, αυτό που χαρακτηρίζει την εργασία και την απασχόληση των Μπανγκλαντεσιανών είναι το χαμηλό κύρος, η μη-τυπική κατοχύρωση και η περιστασιακότητα. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της εργασίας τους είναι η αστάθεια και η συγκέντρωσή τους σε κάθε μορφής υπηρεσίες χαμηλού κύρους σε συνδυασμό με την μη-κατοχή εγγράφων διαμονής και εργασίας. Το κείμενο έχοντας ως αφετηρία ιστορίες ζωής, αποτέλεσμα ποιοτικής έρευνας (Φούσκας, 2009), προσεγγίζει με μικρο-κοινωνιολογικές μεθόδους τις επιπτώσεις απασχόλησης των Μπανγκλαντεσιανών (N=18, μη στατιστικό δείγμα) σε χαμηλού κύρους εργασίες στην εργασιακή οργάνωση, συμμετοχή και εκπροσώπησή τους από τον εργασιακό σύλλογό τους «Ένωση Εργαζομένων Μεταναστών Μπανγκλαντές Ελλάδος» στην Αθήνα και στα ελληνικά συνδικάτα.

2. Χαμηλού κύρους εργασία και αποσυλλογικοποίηση

Η απασχόληση των Μπανγκλαντεσιανών χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωσή τους σε εργασίες χαμηλού κύρους, χαμηλόμισθες, μη-τυπικά κατοχυρωμένες, με εξαντλητικά ωράρια και μη-δαμνιά εργασιακά δικαιώματα όντας απομακρυσμένοι από συντοπίτες-συναδέλφους (βλ. Πίνακα 1). Το ευρύτερο δίκτυο συμπατριωτών τους διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στην πρόσβαση στη απασχόληση. Η πλειονότητα των Μπανγκλαντεσιανών στην Αθήνα εργάζονται ως ράφτες, μια τέχνη που έμαθαν στο Πακιστάν ή κατά το ταξίδι τους προς την Ελλάδα.

Στην Αθήνα βρίσκουν εργασία ως ράφτες μέσω του φιλικών δικτύων· αυτό είναι η μόνη άμεση επιλογή όταν κάποιος στραφεί σε συμπατριώτες του για να βρει εργασία. Ως ράφτες, εργάζονται συνήθως σε μη τυπικά κατοχυρωμένες ως προς τη λειτουργία τους βιοτεχνίες (façon). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι περιοχές Κάτω Πατήσια, Περισσός και Νέα Ιωνία που ονομάζονται «Μπανγκλαντεσιανά». Αμείβονται ανάλογα με το πόσο θα εργαστούν, δηλαδή εάν έχουν λιγότερη εργασία θα πληρωθούν λιγότερα. Εργάζονται ως ράφτες στην πλατεία Αττικής, στον Άγιο Ελευθέριο, στον Περισσό κ.ά.

Ορισμένοι δεν έχουν απασχοληθεί σε διαφορετικό είδος εργασίας ενώ η πλειονότητα των Μπανγκλαντεσιανών έχουν εργαστεί ως ράφτες πριν αλλάξουν απασχόληση. Οι εργοδότες τους είναι είτε Έλληνες, είτε μετανάστες, ακόμα και συμπατριώτες τους. Το ωράριό τους κυμαινόταν στην αρχή από 4 έως 8 ώρες, για 5 ημέρες εργασίας και με αμοιβή από 500 έως 800 ευρώ, χωρίς ασφάλιση. Ωστόσο, στη συνέχεια η διάρκεια εργασίας της συντριπτικής πλειονότητας ήταν 10 έως 15 ώρες για 6 ημέρες εργασίας, συχνά συνεχόμενες. Σε κάποιες περιπτώσεις συναντούσαν συμπατριώτες τους, από 2 έως 8 άτομα στην εργασία τους που ίσως ήταν και άτομα που εργάζονταν από πριν εκεί και τους βρήκαν την εργασία αυτή. Συχνά όμως ήταν οι μόνοι από το Μπανγκλαντές σε μια βιοτεχνία. Οι αμοιβές των ραφτών κυμαίνονταν από 1,76 έως 3,83 ευρώ την ώρα. Μετά από ένα χρόνο εργασίας στον ίδιο εργοδότη επερχόταν μια αύξηση των 0,15 λεπτών, δηλαδή 2,79 ευρώ την ώρα. Στην καλύτερη περίπτωση ήταν 4 ευρώ την ώρα. Στο σύνολό τους έκαναν διάλειμμα για 15-20 λεπτά μόνο, ανά 8 ώρες, για να φάνε κάτι. Κάποιοι ένιωθαν καλά επειδή γνώριζαν την εργασία, εντούτοις, οι περισσότεροι δεν ήταν ευχαριστημένοι.

Οι εργασίες που τους αναθέτουν είναι κάθε τύπου. Τους φέρνουν το ύφασμα και το ράβουν. Ασχολούνται με έτοιμα παιδικά, ανδρικά και γυναικεία ενδύματα (λ.χ παντελόνια jean, κοντομάνικα,

σορτσάκια, εσώρουχα, πιτζάμες-νυχτικιές, κάλτσες κ.λπ.) χρησιμοποιώντας ραπτομηχανή. Άλλοι, ως βοηθοί σε ένα κατάστημα κλωστοϋφαντουργίας, πακετάριζαν παντελόνια, ή ετοίμαζαν παραγγελίες, (λ.χ. σεντόνια νοσοκομείων). Συχνά δεν απασχολούνταν όλο το μήνα αλλά ανάλογα τον φόρτο εργασίας ή τις ανάγκες του εργοδότη· ενώ όταν δεν είχε εργασία, είτε έφευγαν μόνοι τους, είτε τους έδιωχνε ο εργοδότης. Σε αυτές τις συνηθισμένες περιπτώσεις έμεναν πολλές φορές άνεργοι αν δεν έβρισκαν αμέσως νέο εργοδότη. Επίσης, στην πλειονότητά τους δεν πληρώνονταν υπερωρίες και ήταν ανασφάλιστοι. Συνήθως ακολουθούν έναν κύκλο νομικής κατοχύρωσης-ήμι-κατοχύρωσης-μη-κατοχύρωσης. Ακόμα και όσοι μπορούσαν να ασφαλιστούν και το δεχόταν ο εργοδότης, δεν τους παρείχε όλα τα ένσημα. Οι εργοδότες αναλαμβάνουν το ρόλο του πάτρωνα θέλοντας να ελέγξουν τον εργαζόμενο τους· γνωρίζοντας την ανεπίσημη κατάστασή του χρησιμοποιούν την ανάγκη του για εργασία και χρήματα μεταθέτοντας την ευθύνη στον εργαζόμενο για τη έλλειψη νομίμων εγγράφων διαμονής.

Μια άλλη περίπτωση χαμηλού κύρους εργασίας όπου αρκετοί Μπανγκλαντεσιανοί συγκεντρώνονται είναι αυτή του λαντζέρη. Εργάζονται από 6 ημέρες έως 3 μήνες, σε εστιατόρια, αποκλειστικά στην κουζίνα όπου πλένουν· και έπειτα αναζητούν απασχόληση σε άλλο εστιατόριο. Ως αμοιβή λαμβάνουν συνήθως από 25 ευρώ την ημέρα έως 600 ευρώ το μήνα, για 8 ώρες και 6-7 ημέρες εργασίας, χωρίς ασφάλιση. Εάν φεύγουν από μια εργασία είναι λόγω του ότι ο εργοδότης τους εφόσον δεν έχουν έγγραφα διαμονής δεν δύναται να τους απασχολεί άλλο. Μετά από αυτό μπορεί να ακολουθήσει μια περίοδος ανεργίας. Υπήρχαν αρκετοί που ήταν άνεργοι για ένα χρόνο. Το κύριο συναίσθημα ήταν η απογοήτευση που ένιωθαν αναγκαζόμενοι να περνούσαν ζητώντας δανεικά. Κατ' ακολουθίαν πολλοί Μπανγκλαντεσιανοί στρέφονται σε πλανόδιες εργασίες.

Πρώτον, ως πλανόδιοι πωλητές λουλουδιών, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές (λ.χ. όπως η Καλλιθέα) στα φανάρια. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουν εργοδότη. Αγοράζουν μόνοι τους τα λουλούδια από ανθοπωλεία ή θερμοκήπια, ώστε να τα προμηθευτούν πιο φτηνά. Πουλούν διάφορα είδη λουλουδιών (λ.χ. τριαντάφυλλα). Ανάλογα την ημέρα, κερδίζουν 20-30 ευρώ και περίπου 300 ευρώ το μήνα.

Δεύτερον, ως πλανόδιοι πωλητές χαρτομάντιλων, βρίσκονται συνήθως στα φανάρια. Δίνουν 10 ευρώ για να αγοράσουν μια μεγάλη συσκευασία χαρτομάντιλων που αγοράζουν μόνοι τους και τα οποία πωλούν 1-2 ευρώ. Πολλοί αναγκάζονται να πωλήσουν χαρτομάντιλα διότι δεν γνώριζαν κάποια τέχνη και δεν μπορούσαν να βρουν εργασία και προσπαθούσαν να επιβιώσουν από αυτό.

Τρίτον, ως διανομείς φυλλαδίων, περπατούσαν στην Αθήνα μοιράζοντας διαφημιστικά φυλλάδια, (λ.χ. για μεταλλικές κατασκευές). Οι αμοιβές που λάμβαναν ήταν περίπου 22 ευρώ την ημέρα. Οι ημέρες εργασίας ήταν 6 (Δευτέρα-Σάββατο), για 8 ώρες (08.00 με 16.00), με ρεπό την Κυριακή και χωρίς ένσημα ή ασφάλιση. Οι κύριες δυσκολίες ήταν ότι δεν γνώριζαν τις οδούς ή ελληνικά για να ρωτήσουν και η ορθοστασία που υφίσταντο. Μαρτυρήθηκε ότι οι εργοδότες τους πίεζαν να εργάζονται σκληρότερα, ενώ όταν δεν έρχονταν παραγγελίες τους συμπεριφέρονταν με βρισιές.

Τέταρτον, ως πλανόδιοι μικροπωλητές διάφορων εμπορευμάτων. Συνήθως εισάγονταν στο πλανόδιο εμπόριο μέσω του συμπατριώτη τους ο οποίος τους φιλοξενούσε και ήταν μικροπωλητής. Όταν δεν τους πλήρωνε ο εργοδότης τους ή δεν λάμβαναν επαρκείς αποδοχές πωλούσαν εμπορεύματα μαζί του, λ.χ. γυναικεία προϊόντα (καλλυντικά, βερνίκια νυχιών κ.ά.) σε λαϊκές αγορές, στην Ομόνοια, στην Ακαδημία κ.α. Τα προμηθεύονταν από κινέζικα και ελληνικά μαγαζιά και τα πουλούσαν. Τα αγόραζαν από εκεί, δίνοντας περίπου 22 ευρώ και το μήνα μάζεuan περίπου 700 ευρώ· από αυτά κρατούν τα 500 ευρώ. Για παράδειγμα, το βερνίκι νυχιών το αγόραζαν 0,40 με 0,60 λεπτά και το πουλούσαν 1 ευρώ, τα τσιμπιδάκια, από 0,30 με 0,50 λεπτά και τα πουλούσαν 1 ευρώ. Περισσότερες πωλήσεις είχαν τα Χριστούγεννα ενώ υπήρχαν και περίοδοι αναδουλειάς. Ταυτόχρονα, βίωναν τον φόβο της σύλληψης από τις Αρχές· έκαναν κατάσχεση της πραγμάτειας και μετά τους άφηναν ελεύθερους.

Στην Αθήνα, η πλειονότητα, τόνιζε ότι δεν ένιωθε το ίδιο με την πατρίδα ή τη γειτονιά τους εκεί, ακόμα και εάν συγκατοικούσαν ή διέμεναν κοντά τους συμπατριώτες τους. Παράλληλα, σε ελάχιστες

περιπτώσεις κάποιοι έχουν τη σύζυγό τους στην Ελλάδα· ενώ ακόμα και η επικοινωνία με τους συγγενείς τους είναι ιδιαίτερα αραιή. Σε κάποιες περιπτώσεις δεν αναφέρθηκε καθόλου ελεύθερος χρόνος από πλευράς των Μπανγκλαντεσιανών. Κυρίως συμμετέχουν στις Μουσουλμανικές εορτές «Eid ul-Fitr» και «Eid al-Adha». Στα τζαμιά προσεύχονται όλοι μαζί, συγκεντρώνονται και συνομιλούν για ποικίλα θέματα, όπως αυτά της εργασίας, αν και όπως λένε οι περισσότεροι, ουσιαστικά δεν προσφέρεται βοήθεια εκεί για τα ζητήματα αυτά. Πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί φοβούνται να βγουν έξω από την κατοικία τους επειδή δεν έχουν έγγραφα διαμονής ή επειδή δεν εργάζονται και επομένως δεν έχουν χρήματα για κοινωνικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά τα εργασιακά δικαιώματα (λ.χ. αμοιβές, ωράριο, υπερωρίες, ασφάλιση, ένσημα, άδεια, επιδόματα κ.λπ.) παρατηρείται μια πλήρης παραίτηση από τη διεκδίκηση αυτών. Πολλοί ήταν εκείνοι που βρίσκονταν σε μια ημι-νόμιμη ή άτυπη νομική κατάσταση· ενώ κάποιοι δεν ασφαλίστηκαν ποτέ. Αναφέρθηκε ότι εργοδότες αρνήθηκαν να παράσχουν ένσημα αντιδρώντας σε συχνά με λεκτική βία στο αίτημα αυτό των εργαζομένων· κύριο επιχείρημα των εργοδοτών ήταν η μη-κατοχή νόμιμων εγγράφων από μέρους των Μπανγκλαντεσιανών.

Αρκετοί ανέφεραν ότι έμαθαν τα εργασιακά τους δικαιώματα από άτομα του φιλικού δικτύου επαφών τους ή μέσω άλλων πηγών πληροφόρησης, αλλά δεν τολμούσαν να τα διεκδικήσουν, φοβούμενοι την αντίδραση των εργοδοτών τους. Ακόμα και σε περιπτώσεις που ορισμένοι αιτήθηκαν ένσημα, διαπίστωσαν ότι δεν έγινε κάτι και έτσι δεν επέμειναν. Βέβαια, όπως είναι φυσικό υπήρξε μια μερίδα ατόμων, οι οποίοι δεν γνώριζαν τα εργασιακά τους δικαιώματα εκ των προτέρων. Λίγοι μόνο ασφαλίζονται στο ΙΚΑ και τους παρέχονται ένσημα· συνολικά, δεν λαμβάνουν ούτε υπερωρίες, ούτε επιδόματα.

Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι οι εργοδότες συνήθως τους πληρώνουν εγκαίρως αλλά δεν τους παρέχουν καθόλου ένσημα. Αυτό έχει άμεσες επιπτώσεις και στη νοοτροπία του εργαζομένου. Οι περισσότεροι συνηθίζουν μετά από καιρό σε αυτή την κατάσταση, παραμένοντας εν τέλει αδρανείς και άπραγοι. Η πλειοψηφία πιστεύει ότι έχουν εργασιακά δικαιώματα που δεν τους αναγνωρίζονται αλλά δεν μπορούν να τα αιτηθούν. Σοβαρά εμπόδια που παρουσιάζονται σχετικά με τα εργασιακά τους δικαιώματα είναι: πρώτον, πολλές βιοτεχνίες δεν έχουν άδεια λειτουργίας ή απασχολούν αδήλωτα τους εργαζομένους· δεύτερον, τα γλωσσικά εμπόδια και οι δυσκολίες κατανόησης των διαδικασιών από πλευράς των μεταναστών. Φαίνεται ότι οι μετανάστες είναι πιθανότερο να διεκδικήσουν τις αμοιβές τους, μεμονωμένα, εάν ο εργοδότης δεν τους τις καταβάλει, παρά να ασκήσουν πίεση για τα έγγραφα ή τα ένσημα· και φυσικά, δεν παύουν να φοβούνται την οποιαδήποτε αντιπαράθεση με τον εργοδότη τους όντας αποθαρρυνμένοι λόγω της νομικής τους κατάστασης. Σημαντικός συντελεστής αποτελεί και το ότι οι Μπανγκλαντεσιανοί δεν έχουν φιλικές και εργασιακές σχέσεις με συναδέλφους τους από άλλες χώρες στον χώρο εργασίας τους. Ορισμένοι, όταν δεν κατόρθωσαν να λάβουν τις νόμιμες αξιώσεις τους στράφηκαν στην EEMME ευελπιστώντας για βοήθεια και υποστήριξη.

3. Η περίπτωση της «Ένωσης Εργαζομένων Μεταναστών Μπανγκλαντές Ελλάδος»

Η EEMME ξεκίνησε επίσημα τη δραστηριότητά της από τις 25 Ιουλίου 2001. Βασικά συνδυετικά στοιχεία των μελών είναι η κοινή εθνικότητα και ότι είναι εργαζόμενοι. Η εργασία αποτελεί το κεντρικό θέμα του συλλόγου και μέλη μπορούν να γίνουν, βάσει καταστατικού, οποιοιδήποτε Μπανγκλαντεσιανοί κατοικούν στην Ελλάδα. Ο Elias (εκπρόσωπος EEMME) αιτιολογεί το ρόλο του υποστηρίζοντας ότι τα μέλη της EEMME έχουν ανάγκη από έναν εκπρόσωπο γιατί οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν την

ελληνική γλώσσα και το κυριότερο, δεν γνωρίζουν πού να απευθυνθούν, πως πρέπει να πράξουν για να επιλύσουν ζητήματα που σχετίζονται με τα εργασιακά τους δικαιώματα. Ένας βασικός στόχος της ΕΕΜΜΕ είναι και η απόκτηση άδειας διαμονής, για όλους τους μετανάστες. Ο εκπρόσωπος έχει την πεποίθηση ότι η ΕΕΜΜΕ είναι σε θέση να βοηθήσει στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και των εργασιακών δικαιωμάτων των μελών της. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η ΕΕΜΜΕ δεν εκπροσωπεί αποκλειστικά κάποιο συγκεκριμένο επάγγελμα (λ.χ. τους ράφτες) αλλά τους εργαζομένους γενικά.

Ο Ελίας (εκπρόσωπος ΕΕΜΜΕ) ανέφερε ότι η καθημερινότητά του από το ρόλο που έχει αναλάβει έχει επηρεαστεί. Τουλάχιστον κάθε Κυριακή και για 2-3 ημέρες την εβδομάδα, διαθέτει το χρόνο του για τον σύλλογο. Ως ενεργά μέλη, είναι περίπου 20 άτομα, αλλά είναι εγγεγραμμένα περίπου 600 μέλη· λειτουργούν περίπου με 3.000-4.000 χιλιάδες «Bengalis». Η πλειοψηφία των μελών απασχολούνται ως ράφτες σε βιοτεχνίες ενώ αρκετοί σε εστιατόρια και ως μικροπωλητές. Τα μέλη της ΕΕΜΜΕ ελέγχονται μέσω μηνιαίας συνδρομής 2 ευρώ που είναι υποχρεωτική· πολλοί δεν έχουν τη δυνατότητα να την καταβάλουν, ή κάποιοι το αποφεύγουν, κάτι που δυσκολεύει το έργο της ΕΕΜΜΕ. Οι συνελεύσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΕΜΜΕ πραγματοποιούνται ανάλογα, από τις πολιτικές συγκυρίες και τις συνθήκες που επικρατούν στον σύλλογο αλλά συνήθως πραγματοποιούνται κάθε 3 μήνες.

Όσον αφορά τις σχέσεις με άλλους συλλόγους η ΕΕΜΜΕ είναι μέλος στη «Συντονιστική Επιτροπή Μεταναστευτικών Συλλογών, Κοινοτήτων και Ενώσεων Ελλάδας» και όχι στο «Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών» και μέσα από αυτό το πλαίσιο συνεργάζονται με τους συλλόγους άλλων χωρών. Άλλοι φορείς συνεργασίας είναι το «Συνδικάτο Εργατοϋπαλλήλων Κλωστοϋφαντουργίας Ιματισμού-Δέρματος», το «ΠΑΜΕ», ο «Σύλλογος Εμποροϋπαλλήλων», ο «Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης», μη-κυβερνητικές οργανώσεις, Δήμοι της Αττικής, το «Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες» και πολιτικά κόμματα. Το πολιτικό κόμμα που συνεργάζονται κυρίως είναι το ΚΚΕ.

Σχετικά με τα εργασιακά δικαιώματα, ο εκπρόσωπος ανέφερε ότι η ΕΕΜΜΕ προβαίνει σε διαπραγματεύσεις με τους εργοδότες ή καταγγελίες μέσω των συνδικάτων ή της Επιθεώρησης Εργασίας όταν κάποιοι από αυτούς δεν τηρούν τις νόμιμες παροχές. Συχνά ο εκπρόσωπος έχει παρέμβει προσωπικά για την επίλυση τέτοιων προβλημάτων, ενώ η ΕΕΜΜΕ παρέχει και νομική υπεράσπιση. Πολλές καταγγελίες τις κέρδισαν δικαστικώς, χωρίς όμως να λάβει τελικώς ο εργαζόμενος τα δεδουλευμένα του λόγω νομοθετικών και ελεγκτικών κενών που επιτρέπουν στους εργοδότες να εκμεταλλεύονται αυτά και να εξαπατούν τους εργαζόμενους από το Μπανγκλαντές για να μην τους πληρώνουν. Οι περισσότεροι έχουν δυσκολίες με την άδεια διαμονής· προβλήματα δημιουργούνται από τα εργασιακά θέματα, καθώς για να είναι νόμιμος ένας μετανάστης ή εάν επιθυμεί να ανανεωθεί η άδεια διαμονής του, θα πρέπει να έχει πλήρη ένσημα (για 1 έτος 200 ένσημα)² όμως εκείνοι δεν λαμβάνουν καθόλου.

Ο εκπρόσωπος ανέφερε ότι η ΕΕΜΜΕ αναλαμβάνει τον ρόλο του «σωματείου» εργαζομένων και δρα για την εκπροσώπηση των μελών της. Εάν κάποιος δεν είναι μέλος στην ΕΕΜΜΕ, θα τον βοηθήσουν. Ο εκπρόσωπος σημείωσε ότι πολλοί στρέφονται σε εκείνον για συμβουλή ή βοήθεια αλλά ύστερα δεν υποστηρίζουν την ΕΕΜΜΕ αποκτώντας ιδιότητα μέλους. Έχουν βοηθήσει και συμπατριώτες τους οι οποίοι είχαν συλληφθεί από την αστυνομία (λ.χ. μικροπωλητές).

Ως σύλλογος έχουν συμμετάσχει σε διαδηλώσεις, συγκεντρώσεις και εκδηλώσεις μαζί με συνδικάτα. Ωστόσο, απεργίες σε κάποια επιχείρηση δεν έχουν πραγματοποιήσει ως τώρα. Ο Ελίας (εκπρόσωπος ΕΕΜΜΕ) τόνισε ότι οι «Bengalis», εκπροσωπούνται περισσότερο από τον δικό τους σύλλογο σε σχέση με ένα συνδικάτο. Ο ίδιος σημειώνει ότι υπάρχουν ορισμένα συνδικάτα που βοηθούν τους Μπανγκλαντεσιανούς, όπως το ΣΕΚΙΔ. Εξαρτάται, σε ποιο συνδικάτο απευθύνεται κανείς, ποιος ανήκει σε αυτά τα συνδικάτα και ποιους δέχονται να βοηθήσουν. Εάν κάποιος χρειάζεται εργασία, ο εκπρόσωπος ανέφερε ότι δεν δίνεται βαρύτητα τόσο στην αναζήτηση απασχόλησης· ωστόσο, αν πληροφορηθεί ότι υπάρχει κάποια διαθέσιμη θέση, ως ενδιάμεσοι, ενημερώνουν τον ενδιαφερόμενο-άνεργο και τοποθετείται σε αυτή την εργασία.

4. Αιτιολόγηση των μεταναστών για την εγγραφή ή τη μη-εγγραφή τους στην «Ένωση Εργαζομένων Μεταναστών Μπανγκλαντές στην Ελλάδα»

Η πλειοψηφία όσων απέκτησαν ιδιότητα μέλους στην EEMME ανέφεραν ότι είχαν πληροφορηθεί για τον σύλλογο από συμπατριώτες που εργάζονταν, ασφαλιζονταν και λάμβαναν τα δικαιώματά τους· ενώ ο εργοδότης τους δεν τους τα παρείχε και για το λόγο αυτό θέλησαν να γίνουν μέλη στην EEMME τους. Όσοι συμμετέχουν ως μέλη πιστεύουν ότι ο σύλλογος θα τους βοηθήσει με τα έγγραφα και με τα εργασιακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Τα μέλη θεωρούν σημαντικό το να είναι κανείς μέλος στην EEMME, καθώς λ.χ. ακούγοντας και μόνο το τι συζητείται εκεί βοηθούνται. Επίσης, όσοι απέκτησαν ιδιότητα μέλους πιστεύουν ότι ο σύλλογος μπορεί να τους βρει εργασία και έτσι πολλοί εναποθέτουν μελλοντικά σχέδια, ελπίδες και προσδοκίες στην EEMME. Σκοπός των περισσότερων που συμμετέχουν είναι να αποκτήσουν έγγραφα διαμονής, εργασιακά δικαιώματα, να λάβουν ένσημα, να απασχοληθούν σε διαφορετικού πλαισίου εργασίες, αρωγή σε δυσκολίες και την πορεία της ζωής τους και να μπορούν να στείλουν χρήματα στις οικογένειες τους. Το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον κάποιου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο να γίνει μέλος στην EEMME. Σχετικά με την πληρωμή των συνδρομών τα περισσότερα μέλη δεν τις καταβάλουν λόγω οικονομικών δυσκολιών που βιώνουν. Εντούτοις, προτιμούν να ενισχύουν την EEMME, για παράδειγμα, με την αγορά ενός υπολογιστή.

Η συνήθης επισκεψιμότητα των μελών στην EEMME είναι μια φορά την εβδομάδα, κάθε Κυριακή, όταν δεν εργάζονται οι περισσότεροι. Άλλοι πηγαίνουν όταν έχουν προβλήματα ή κάποια ανάγκη ή μόνο όταν γίνεται κάποια εκδήλωση ή εκλογές. Σημαντική παράμετρος που επηρεάζει τη συμμετοχή τους είναι η θετική έκβαση προβλημάτων κάποιου συμπατριώτη τους ο οποίος απευθύνθηκε στην EEMME. Κάποια από τα μέλη της EEMME ανέφεραν ότι νιώθουν ένα αίσθημα προσασίας με τη συμμετοχή τους εκεί. Ορισμένοι, μάλιστα, είναι κατηγορηματικοί θεωρώντας ότι μόνο μέσω της EEMME μπορεί κάποιος Μπανγκλαντεσιανός εργαζόμενος να διεκδικήσει τα δικαιώματά του. Εντούτοις, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που οι εργαζόμενοι-μέλη αποφεύγουν να κοινοποιούν στον εργοδότη τους ότι είναι μέλη στην EEMME φοβούμενοι ότι θα διωχθούν από την εργασία τους. Η πλειοψηφία των μελών θεωρεί την EEMME ως μια μορφή εργασιακής αντιπροσώπευσης και ο εκπρόσωπος στα μάτια τους είναι ιδιαίτερα σημαντικός και δημοφιλής, καθώς αποτελεί βασικό παράγοντα της συμμετοχής στον σύλλογο. Επίσης, τα μέλη διαχωρίζουν την EEMME από άλλους συλλόγους ως προς αυτό που προσδοκούν ότι θα λάβουν έχοντας ιδιότητα μέλους εκεί. Επιπρόσθετα, πολλοί αναμένουν συμβουλές ή και υποστήριξη με δικηγόρο καθώς σε κάποιες περιπτώσεις αρκετοί βρίσκουν και εργασία μέσω αυτού.

Η πλειοψηφία όσων δεν απέκτησαν ιδιότητα μέλους στην EEMME ανέφεραν ότι προτεραιότητά τους είναι τα έγγραφα διαμονής. Χωρίς αυτά δεν έχουν διάθεση να πάνε σε κάποιο σύλλογο ή ακόμα και σε τζαμί. Κάποιοι ανέφεραν ότι εάν έχουν κάποιο πρόβλημα στην εργασία τους πίστευαν ότι θα μπορούσαν να βοηθηθούν από την EEMME, εντούτοις, όταν απευθύνθηκαν στους εκπροσώπους δεν είχαν χρόνο να τους βοηθήσουν ή είχε πολύ κόσμο στο σύλλογο. Ο Jahangir (ετών 27) σημειώνει:

(...) Το πρόβλημα, πρώτα, είναι τα χαρτιά. Αν δεν έχω χαρτιά[ά] δεν έχω όρεξη να πάω, σε κάποιο σύλλογο. Είναι λογικό αυτό. Αν είχαμε χαρτιά θα πήγαιναν όλοι. Θα κάναμε ότι θέλαμε. Πήγα για τα χαρτιά μου αλλά αυτοί δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν. Είχαν πολύ κόσμο και πήγα 2-3 φορές και είχα πολύ κόσμο, χιλιάδες, και δεν μπορούσαν να με βοηθήσουν. Αυτό το χαρτί το έφερα πολύ μετά. Πολύ μετά. Αργά και τότε αυτοί δεν μπορούσαν (...) (Φούσκας, 2009:609)

Μέρος των μη-μελών ανέφερε την έλλειψη χρόνου λόγω ωραρίου εργασίας, την κόπωση και την εξάντληση από την εργασία τους ή ακόμα το ότι φοβούνταν να βγουν από την κατοικία τους.

Άλλοι δεν ήταν μέλη στην EEMME γιατί συμμετείχαν σε άλλους συλλόγους. Εντούτοις, ακόμα και σε ένα πολιτιστικό σύλλογο μεταναστών ο λόγος που γίνεται κάποιος μέλος είναι η πιθανή βοήθεια σε θέματα σχετικά με την εργασία του που μπορεί να λάβει από εκεί. Ένα σημαντικό μέρος ανέφερε ότι δεν γνώριζε για την EEMME γιατί έμενε μακριά από το σύλλογο. Σε αυτές τις περιπτώσεις πληροφορούνταν τυχαία για την EEMME. Κάποιοι είπαν ότι παρότι δεν ήταν μέλη πίστευαν ότι εάν συμμετείχαν θα λάμβαναν αρωγή σχετικά με τα έγγραφα διαμονής, την εργασία, τα ένσημα ή την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη από την EEMME. Ωστόσο, πολύ λίγοι ανέφεραν ότι μετάνιωσαν που δεν έγιναν μέλη. Φαίνεται ότι η πλειοψηφία επιλέγει να μην αποκτά ιδιότητα μέλους στην EEMME και προτιμά να ενημερώνεται για τα εργασιακά δικαιώματα από συμπατριώτες ή άλλες πηγές.

5. Αιτιολόγηση των μεταναστών για την εγγραφή ή τη μη-εγγραφή τους στα ελληνικά συνδικάτα εργαζομένων του επαγγέλματός τους

Στην πλειονότητά τους οι Μπανγκλαντεσιανοί δεν αποκτούν ιδιότητα μέλους σε ελληνικά συνδικάτα. Δεν γίνονται μέλη, τόσο λόγω του ότι πιστεύουν πως εκεί δεν θα δοθεί βαρύτητα στα προβλήματα τους, όσο λόγω του ότι οι Έλληνες δεν αντιμετωπίζουν τα ίδια με εκείνους εμπόδια (με κύριο αυτό των εγγράφων διαμονής). Επιπλέον, παράγοντες αποθάρρυνσης είναι η αδυναμία κατανόησης της ελληνικής γλώσσας και η αρνητική επιρροή του ευρύτερου δικτύου επαφών. Επίσης, εκτιμούν ότι εφόσον οι γηγενείς εργαζόμενοι απαρτίζουν την πλειοψηφία των συνδικάτων δεν θα υπολογιζόταν η γνώμη τους εκεί. Από τους Έλληνες εργαζομένους στα συνδικάτα, ανέμεναν αδιαφορία και εμπάθεια. Η πλειονότητα των Μπανγκλαντεσιανών αισθάνονται ότι «ανήκουν» και εκπροσωπούνται περισσότερο από την EEMME λόγω κοινής γλώσσας, κουλτούρας και τόπου καταγωγής σε σχέση με οποιοδήποτε ελληνικό συνδικάτο. Σε ελάχιστες περιπτώσεις κάποιος θα προτιμούσε να απευθυνθεί για ένα εργασιακό του πρόβλημα σε ένα συνδικάτο εκτιμώντας ότι θα τον βοηθούσαν εκεί καλύτερα. Πολλοί συνεντευξιζόμενοι σημείωναν ότι σε ενδεχόμενο πρόβλημα στην εργασία τους θα απευθύνονταν στους εκπροσώπους της EEMME και θα βοηθιούνταν ακόμα και εάν δεν ήταν μέλη.

6. Επίλογος

Η εργασία των Μπανγκλαντεσιανών αναπτύσσεται στα πλαίσια της κατάρρευσης του κράτους πρόνοιας (Σακελλαρόπουλος, 1999), της ανάδυσης χαμηλού κύρους εργασιών και εξατομικευμένων υπηρεσιών, της μεταναστευτικής πολιτικής που έχει κατεύθυνση τη μηδενική μετανάστευση και την επιλεκτική άδεια εργασίας και παραμονής, για την κάλυψη των αναγκών των εργοδοτών. Οι αντιλήψεις του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού για τη συλλογικότητα διαμορφώνονται από τις εργασιακές συνθήκες, την απασχόλησή σε χαμηλού κύρους εργασίες. Δηλαδή, διαμορφώνεται ένα υπερ-εκμεταλλεύσιμο εργατικό δυναμικό που βιώνει την αστάθεια και την αβεβαιότητα των αποδοχών και της απασχόλησης, χωρίς εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα. Ως μη-ορατές οντότητες για τους περισσότερους επίσημους φορείς οι μετανάστες και οι μετανάστριες μέλη των αστικών εργατικών δυναμικών υπόκεινται σε πολύ χαμηλά εισοδήματα και στην μηδενική ασφάλιση με τρομακτικές δυσκολίες στην πρόσβαση στα βασικά μέσα επιβίωσης σε πλαίσια υπανάπτυξης και αποκλεισμού. Ταυτόχρονα, αποξενώνονται από συλλόγους εργαζομένων και τις κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες στην Ελλάδα.

Οι βαθμοί συλλογικής αλληλεγγύης και συνεργασίας που επικρατούν μεταξύ των Μπανγκλαντεσιανών είναι πολύ χαμηλοί, ενώ βιώνουν τα κύρια εμπόδια την εκμετάλλευση, τη μηδενική κοινωνική κινητικότητα όντας εγκλωβισμένοι σε αδιέξοδα επαγγέλματα, τη μη δυνατότητα νέων εισοδηματικών ευκαιριών και την αδυναμία άρθρωσης των εργασιακών τους διεκδικήσεων. Αστάθεια στο εισόδημα και στην απασχόληση είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που οι Μπανγκλαντεσιανοί βιώνουν καθιστώντας τους περιστασιακούς εργαζόμενους μέσα στο εργατικό δυναμικό.

Αποτελεί σημαντική διαπίστωση της έρευνας (Φούσκας, 2009) ότι ο «εργασιακός» σύλλογος EEMME, ενώ δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει συγκεκριμένα προβλήματα σε θέματα εργασίας, τελικά αδυνατεί να επιτελέσει αυτόν τον ρόλο. Οι εκπρόσωποι του συλλόγου παρουσιάζουν ένα βαθμό προσαρμογής και κατανόησης του ελληνικού συστήματος εργασίας που ανταποκρίνεται περισσότερο στις επίσημες συλλογικές και οργανωμένες ομάδες πίεσης και όχι στα μεμονωμένα άτομα. Έτσι στο πλαίσιο του συλλόγου αναπτύσσονται πελατειακές σχέσεις μεταξύ εκπροσώπων και μελών του συλλόγου. Ο σύλλογος δεν έχει επαρκή αριθμό μελών, ενώ από τις συνεντεύξεις παρατηρήθηκε επίσης η ώθηση των μελών του «εργασιακού» συλλόγου EEMME προς συγκεκριμένα επαγγέλματα.

Η δυσκολία της ανανέωσης των εγκρίσεων της εργασίας ή διαμονής, ο φόβος της απέλασης για τα ανειδίκευτα άτομα και οι οικονομικές δυσκολίες από την πλήρη και σταθερή έλλειψη απασχόλησης οδηγούν τους Μπανγκλαντεσιανούς άμεσα σε καταστάσεις περιθωριοποίησης, που μειώνουν ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη στην EEMME. Το καθεστώς εργασίας τους χαρακτηρίζεται από απουσία μόνιμης απασχόλησης, περιορισμό σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα, εξαντλητικά ωράρια, ιδιαίτερα χαμηλά ημερομίσθια, περιστασιακή απασχόληση, με συχνές εναλλαγές εργοδοτών, εργασία δίχως ασφάλιση, αδυναμία εργασίας με συμπατριώτες και μη δυνατότητα συνδικαλιστικής εκπροσώπησης. Ταυτόχρονα, δημιουργούνται και υποκειμενικές δυσκολίες. Αναπτύσσονται μεταξύ των Μπανγκλαντεσιανών ατομικές πρακτικές, ατομικιστικές αντιλήψεις και συμπεριφορές για την συλλογική οργάνωση, για παράδειγμα η έμφαση στη θρησκεία, η αναζήτηση συμβουλής και βοήθειας εκτός συλλόγων και η στήριξη σε άτυπα δίκτυα συγγενικών ή φιλικών τους επαφών για την αναζήτηση αλληλεγγύης αναμεταξύ τους και για την επιβίωσή τους. Οι Μπανγκλαντεσιανοί εργαζόμενοι ωθούνται, σε εναλλακτικούς τρόπους διασφάλισης της επιβίωσής τους στην ελληνική κοινωνία, στη διαμόρφωση τακτικών, στο τι να λένε, να αποφεύγουν και να διεκδικούν ή όχι, με ατομικές επιλογές διεκπεραίωσης και ρύθμισης των εργασιακών δικαιωμάτων και των προβλημάτων τους μακριά από συλλογικότητες υιοθετώντας νοοτροπίες μη-διεκδίκησης και συχνής παραίτησης από αυτά. Συνεπώς, η συντριπτική πλειονότητα των Μπανγκλαντεσιανών φαίνεται να μην αποκτά ιδιότητα μέλους στους «εργασιακούς» συλλόγους μεταναστών.

Σημειώσεις

1. Βλ. τις μελέτες: Eade, 1989; Sloane and Gazioglu, 1996; Knights, 1997; Khanum, 2001; Tackey, et al., 2006; Tonchev, 2007; Jayaweera and Choudhury, 2008; Pavlou and Christopoulou, 2008; Lazarescu και Broersma, 2010.
2. Προτάθηκε από τις Αρχές μείωση του αριθμού των ενσήμων για την έκδοση άδειας διαμονής των μεταναστών (Ελευθεροτυπία, 2011).

Παράρτημα

Πίνακας 1: Η δημογραφική κατάσταση των μεταναστών από το Μπανγκλαντές

Κωδικός συνέντευξης	Χώρα προέλευσης	Όνομα	Ηλικία	Θρήσκευμα	Ημ/νια εισόδου	Οικογενειακή κατάσταση (χώρα προέλευσης)	Αδέλφια Άρρεν/Θήλυ	Οικογενειακή κατάσταση (χώρα υποδοχής)	Μορφωτικό επίπεδο	Επάγγελμα (χώρα προέλευσης)	Τρόπος μετανάστευσης
06/01	Μπανγκλαντές	Jahangir	27	Μουσουλμάνος	2003	Άγαμος	5/2	Άγαμος	Πανεπιστήμιο, Σχολή Εμπορίου (δεν τελείωσε)	Βοηθός οικογενειακό μπακάλικο	Ατομικός-οργανωμένος
07/02	Μπανγκλαντές	Gani	35	Μουσουλμάνος	2002	Έγγαμος, 2 παιδιά	0/3	Έγγαμος (μόνος)	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Γυμνάσιο)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος
08/03	Μπανγκλαντές	Santo	26	Μουσουλμάνος	2004	Έγγαμος	1/6	Έγγαμος (μόνος)	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Γυμνάσιο)	Αγρότης	Ατομικός-μη οργανωμένος
09/04	Μπανγκλαντές	Heydayet	15	Μουσουλμάνος	2005	Άγαμος	1/0	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Γυμνάσιο)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος
10/05	Μπανγκλαντές	Abu	28	Μουσουλμάνος	2006	Άγαμος	2/1	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Γυμνάσιο)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος
11/07	Μπανγκλαντές	Islam	32	Μουσουλμάνος	2002	Άγαμος	4/4	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Λύκειο)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος
12/07	Μπανγκλαντές	Zahid	31	Μουσουλμάνος	2005	Άγαμος	2/2	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Λύκειο)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος
13/08	Μπανγκλαντές	Imran	36	Μουσουλμάνος	2003	Άγαμος	2/2	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό)	Αγρότης	Ομαδικός-μη οργανωμένος

14/09	Μπαγκλαντές	Farid	35	Μουσουλ- μάνος	2003	Άγαμος	4/1	Άγαμος	Υποχρεωτική εκπαίδευση (λύκειο)	Αγρότης	Ομαδικός-μν οργανωμένος
15/10	Μπαγκλαντές	Dollai	40	Μουσουλ- μάνος	2003	Έγγαμος, 2 παιδιά	3/5	Έγγαμος (μόνος)	Υποχρεωτική εκπαίδευση (λύκειο)	Αγρότης	Ατομικός-μν οργανωμένος
18/11	Μπαγκλαντές	Babul	39	Μουσουλ- μάνος	2004	Έγγαμος, 2 παιδιά	2/3	Έγγαμος (μόνος)	Υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό)	Κουρέας	Ατομικός-μν οργανωμένος
30/12	Μπαγκλαντές	Akash	36	Μουσουλ- μάνος	2004	Άγαμος	4/5	Έγγαμος (συζύγος στην Ελλάδα)	Πανεπιστήμιο, Σχολή Εμπορίου (δεν τελείωσε)	Άνεργος	Ομαδικός-μν οργανωμένος
31/13	Μπαγκλαντές	Akter	35	Μουσουλ- μάνος	2005	Έγγαμος, 2 παιδιά	0/0	Έγγαμος (μόνος)	Πανεπιστήμιο Ανθρωπολό- γος (πήρε το πτυχίο)	Πολίτης οικογενει- ακό κατάμα ενδυμάτων	Ατομικός-μν οργανωμένος
34/14	Μπαγκλαντές	Mostafa	44	Μουσουλ- μάνος	1996	Άγαμος	4/1	Άγαμος	Πανεπιστήμιο, Οικονομικά (δεν πήρε το πτυχίο)	Ράφτης	Ατομικός-μν οργανωμένος
35/15	Μπαγκλαντές	Zakir	28	Μουσουλ- μάνος	2006	Άγαμος	1/0	Άγαμος	Πανεπιστήμιο, Εμπόριο (δεν πήρε το πτυχίο)	Ασχολήθη- κε με την πολιτική	Ομαδικός-μν οργανωμένος
36/16	Μπαγκλαντές	Badsha	44	Μουσουλ- μάνος	1998	Έγγαμος, 3 παιδιά	0/0	Έγγαμος (μόνος)	Υποχρεωτική εκπαίδευση (λύκειο)	Εργάτης σε βιομηχανία με σακούλες	Ομαδικός-μν οργανωμένος
37/17	Μπαγκλαντές	Elias	Εκπρόσωπος «Ένωσης Εργαζομένων Μεταναστών Μπανγκλαντές Ελλάδος»								
104/18	Μπαγκλαντές	Sunil	37	Μουσουλ- μάνος	1994	Έγγαμος	3/1	Έγγαμος (συζύγος στην Ελλάδα)	Σχολή Μηχα- νικών Πλυσί- ων (δεν πήρε το πτυχίο)	Άνεργος	Ατομικός-ορ- γανωμένος

Κωδικός συνέντευξης	Άδεια εισόδου	Λόγος μετα- ναστευτικής ροής	Νομική Κατάσταση στην Ελλάδα	Επίγνελμα στη χώρα υποδοχής	Εισόδημα στη χώρα υποδοχής	Ημέρες εργασίας	Ώρες εργασίας/ ημέρα	Ασφάλιση	Τύπος στέγασης/ όροφο/ ενοίκιο	Υγροδομή- τια/ μέλη	Ιδιότητα μέλους στην ΕΕΜΜΕ/ Έτος	Ιδιότητα μέλους σε συνδικάτο
06/01	Τουριστική visa	Σπουδές/ οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ψυλουργός/ καρέκλες	32€/ημέρα- 750€/ μήνα	6	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 2ο όροφο/ 250€	2/5	Όχι	Όχι
07/02	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ράφτης	700€/ μήνα	6	9	Όχι	Διαμέρισμα/ 1ο όροφο/ 200€	2/2	Όχι	Όχι
08/03	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Πουλέρ λουλούδια	300€/ μήνα	7	6	Όχι	Διαμέρισμα/ 1ο όροφο/ 300€	2/4	Όχι	Όχι
09/04	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Μεταφέρει ρολά χαλιών (εργαστ.)	600€/ μήνα	5	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 1ο όροφο/ 300€	2/3	Όχι	Όχι
10/05	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Άνεργος	-	-	-	-	Μονοκατοι- κία/ 350€	2/5	Όχι	Όχι
11/07	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Λαντζέρης	25€/ ημέρα	7	8	Ναι	Διαμέρισμα/ 2ο όροφο/ 440€	2/5	Όχι	Όχι
12/07	Παράνομο	Οικονομικός	Δεχτ. πολιτι- κού ασύλου	Μεταφορέας επιπλών	500€/ μήνα	5	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 2ο όροφο/ 300€	2/4	Όχι	Όχι
13/08	Παράνομο	Οικονομικός	Δεχτ. πολιτι- κού ασύλου	Ράφτης	600€/ μήνα	5	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 1ο όροφο/ 250€	2/6	Όχι	Όχι
14/09	Παράνομο	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ράφτης	800€/ μήνα	5	4	Όχι	Διαμέρισμα/ 2ο όροφο/ 380€	2/6	Όχι	Όχι

15/10	Παράνομα	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ράφτης	500€-600€/μήνα	5	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 2ο όροφο/ 300€	2/6	Όχι	Όχι
18/11	Παράνομα	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Κουρέας	25€/ημέρα 500€/μήνα	5	8	Όχι	Διαμέρισμα/ 4ο όροφο/ 350€	2/5	Όχι	Όχι
30/12	Παράνομα	Οικονομικός	Δελτ. πολιτικού ασύλου	Καθαριστής σκαφών	30€/ημέρα	6	8-10	Όχι	Διαμέρισμα/ 3ο όροφο/ 360€	2/2	Ναι (2005)	Όχι
31/13	Παράνομα	Πολιτικός	Χωρίς έγγραφα	Μοιράζει φυλλάδια	22€/ημέρα	6	6	Όχι	Διαμέρισμα/ 1ο όροφο/ 300€ (δεν δίνει μερίδιο)	2/4	Ναι (2007)	Όχι
34/14	Παράνομα	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ράφτης	35€/ημέρα	5	10	Όχι	Διαμέρισμα/ 7ο όροφο/ 100€	2/2	Ναι (2005)	Όχι
35/15	Παράνομα	Πολιτικός	Δελτ. πολιτικού ασύλου	Ράφτης/ τυλιχτής σε σουβλατζή-δικο	3,5€/ώρα/ 30€/ημέρα	6/ 7	8,5/ 8	Όχι/ Ναι	Διαμέρισμα/ 5ο όροφο/ 350€	2/5	Ναι (2006)	Όχι
36/16	Παράνομα	Οικονομικός	Χωρίς έγγραφα	Ράφτης	4€/ώρα	6	12-14	Ναι	Ισόγειο/ 140€	2/1	Ναι (2001)	Όχι
37/17	Μπαγκλαντές	Elias	Εκπρόσωπος «Ένωσης Εργαζομένων Μεταναστών Μπαγκλαντές Ελλάδας»									
104/18	Τουριστική visa	Οικονομικός	Με έγγραφα διαμονής	Ιδιοκτ. ινδικού εστατορίου	900€-1.200€/μήνα (αναλογως)	7	12	Ναι	Ισόγειο/ 250€	2/2	Όχι	Όχι

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Bromley R. and C. Gerry (1979), *Casual Work and Poverty in Third World Cities*. Chichester: Wiley.
- Cohen R. (1997), *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*. Oxford: Oxford University Press.
- Eade J. (1989), *The Politics of Community: The Bangladeshi Community in East London*. Aldershot: Avebury.
- Ελευθεροτυπία (2011) «Λιγότερα Ένσημα για την Άδεια Παραμονής Μεταναστών», 28/02/2011, στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=255405>.
- Φούσκας Θ. (2009), «Μετανάστες από το Μπανγκλαντές», στο: Θ. Φούσκας, «Κοινωνιολογία, Μετανάστευση και Εργασία: "Κοινότητες" Μεταναστών και Εργασιακή Αντιπροσώπηση: Οι Επιπτώσεις της Εργασίας και της Απασχόλησης των Μεταναστών στη Συμμετοχή τους σε Πέντε Εργασιακούς Συλλόγους Μεταναστών στην Αθήνα», *Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σ.σ. 571-614.
- Φούσκας Θ. και Χ. Οικονόμου (2011), «Η Πρόσβαση των Μεταναστών στις Υπηρεσίες Υγείας στην Ελλάδα: Η Ανάδυση μιας Διακριτικής Πρακτικής», στο: Δ. Μαργιπλής (επιμ.) *Πολιτισμός και Διαφορετικότητα: Εμείς και οι Άλλοι*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης, σ.σ. 415-436.
- Jayaweera H. and T. Choudhury (2008), *Immigration, Faith and Cohesion: Evidence from Local Areas with Significant Muslim Populations*. York: Joseph Rowntree Foundation/University of Oxford/Centre on Migration Policy and Society.
- Κασμάτη Κ. (επιμ.) (1992), *Πόντιοι Μετανάστες από την Πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους Ένταξη*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού/Υπουργείο Πολιτισμού/ΚΕΚΜΟΚΟΠ/Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Khanum S.M. (2001), "The Household Patterns of a 'Bangladeshi Village' in England", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 27, no. 3, p.p. 489-504.
- Knights M. (1997), "Migrants as Networkers: The Economics of Bangladeshi Migration to Rome", in R. King and R. Black (eds) *Southern Europe and the New Immigrations*. Brighton: Sussex Academic Press, p.p. 113-137.
- Lazarescu D. and Fr. Broersma (2010), «Νέες Μεταναστευτικές Διαδρομές: Πακιστανοί και Μπανγκλαντεσιανοί στην Αθήνα», στο: Α. Τριανταφυλλίδου και Θ. Μαρούκης (επιμ.) *Η Μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου Αιώνα*. Αθήνα: Κριτική, σ.σ. 381-440.
- Μαγγανάς Α. και Λ. Καρατζά (2002), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Moya J. (2005), "Immigrants and Associations: A Global and Historical Perspective", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31, no. 5, p.p. 833-864.
- Οικονόμου Χ. και Α. Φερόνας (επιμ.), *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Αθήνα: Διόνικος, σ.σ. 9-37.
- Pavlu M., and N. Christopoulou (2008), *Migrant Cities Research: Athens*. Report of the Living Together Programme. Athens: British Council.
- Rex J., D. Joly and Cz. Wilpert (eds) (1987), *Immigrant Associations in Europe*. Aldershot: Gower.

- Ρομπόλης Σ. (2007), *Η Μετανάστευση Από και Προς την Ελλάδα: Απολογισμοί και Προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Σακελλαρόπουλος Θ. (1999), «Αναζητώντας το Νέο Κοινωνικό Κράτος», στο: Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.) *Η Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους*, τόμ. Α', Αθήνα: Κριτική, σ.σ. 23-67.
- Σακελλαρόπουλος Θ. (2006), «Κοινωνική Ενσωμάτωση των Νέο-Προσφύγων Ποντίων στη Μητροπολιτική Ελλάδα: Προβλήματα και Προτάσεις για την Επίλυσή τους», στο: Θ. Σακελλαρόπουλος, *Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, τόμ. Β', Αθήνα: Διόνικος, σ.σ. 281-310.
- Sassen S. (1996), "Service Employment Regimes and the New Inequality", in E. Mingione (ed.) *Urban Poverty and the Underclass*. Oxford: Blackwell, p.p. 64-82.
- Sennett R. (1998), *The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. United States: W.W. Norton.
- Sloane P. and S. Gazioglu (1996), "Immigration and Occupation Status: A Study of Bangladeshi and Turkish Fathers and Sons in the London Labour Market", *Labour Economics*, vol. 3, no. 4, p.p. 399-424.
- Σπυριδάκης Ε. (2010), *Εργασία και Κοινωνική Αναπαραγωγή στη Ναυπηγοεπισκευαστική Βιομηχανία του Πειραιά*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Tackey N.D. et al. (2006), *Barriers to Employment for Pakistanis and Bangladeshis in Britain. Research Report No.360*. Leeds: Corporate Document Services/ Department for Work and Pensions.
- Tonchev P. (ed.) (2007), *Asian Migrants in Greece: Origins, Status and Prospects*. Athens: Institute of International Economic Relations.
- Ψημμένος Ι. (1999), *Μετανάστευση και Εργασία στην Ευρώπη: Η Δημιουργία Νέων Κοινωνικών Χώρων*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών-Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.
- Ψημμένος Ι. (2006), «Η Κοινωνική Διάσταση της Εργασίας των Μεταναστών Οικιακών Βοηθών: Αιτίες Ανάπτυξης και Συνθήκες Απασχόλησης», στο: Μπάγκας Χ. και Δ. Παπαδοπούλου (επιμ.) *Μετανάστευση και Ένταξη Μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg, σ.σ. 157-207.
- Ψημμένος Ι. και Χ. Σκαμνάκης (2008), *Οικιακή Εργασία των Μεταναστών και Κοινωνική Προστασία: Η Περίπτωση των Γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία*, Αθήνα: Παπαζήσης.